

הלכות ברכת המזון סימן קפ"ט

הטוב, וישלשה הטבות [*] "הוא הטיב לנו הוא מטיב לנו הוא ייטיב לנו", וישלשה גמולות "הוא גמלנו הוא גומלנו הוא יגמלנו": ב (ו) גבית האכל אומר: ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם האל אבינו מלכנו בוראנו גואלנו קדושנו קדוש יצחק, המלך הדי (ז) הטוב והמטיב, אל אמת דין אמת וכו' (ועין ביוה"ד דעה סימן שעט):

ג שם מ"ד

קצ שתיית היין אחר הברכה ודיניה, ובו ה' סעיפים:

א (א) אחר שסיים ברכת המזון מברך (ב) בורא פרי הגפן, (ג) ויטעם המברך (ואם הפסיק בין הברכה לטעימה, (ב) עין לקמן סימן רע"א סעיף טו) (ג) בנאחר-כך יטעמו האחרים. (ד) אם כלם זקוקים לכוס אחד ונותן המברך מכוסו לכוס ריקן שבגד, לא יטעמו עד שיטעם הוא, (ה) אכל אם אינם זקוקים לכוסו, יכולים לטעם קדם שיטעם הוא. (ו) אין צריך המברך לשפך מכוסו לכוס המסבין אלא-אם-כן כוס המסבין (ז) פגום. (ועין לעיל סימן קפ"ט וסוף סימן רע"א): ב (ח) אחר ששתה כוס של ברכת המזון יברך ברכה אחת מעין (ג) שלש: ג ישעור (ט) שתיית (ז) יין להתחיל בברכה אחרונה, יש ספק

א פסחים ק"ג ויברך ויטעם ב דין המוציא. הדינים מצויים שם לעיל סימן קס"ו ג פסחים שם ד טור בשם ר"י בתוספות בסנה כו וביקרא עט וברא"ש פסחים ז דברכות

שערי תשובה

בני ברת וכו' ש"ג כ"ב בבה"ט, ועין באה"ע סימן קמ"א ומ"ש בספר בית-מאיר שם: [*] הוא הטיב לנו הוא מטיב לנו הוא ייטיב לנו. בן המסמך העקרי, לאפוקי האומר הוא הטיב הוא מטיב הוא ייטיב, אף יש מי שכתב לומר הוא מטיב לנו קדם, וכן הוא גומלנו, פרי שיתיה וזהו עבר ועתיד, אף מנהגנו דבריו מרן, בן פתב ברי". ואמנם במג"א ובעט"ז נקביו שאומרים הוא הטיב מטיב הטיב הכל פתח כר, ועין לעיל בבה"ט סימן קפ"ט, ובא"ר בסב בשם הגל"ב להקדים הוא מטיב וכו' ע"ד ה' מלך, וכן סב הסודרי בשם הסדרס וכו' וזהו באותיות בשם תרא"ש, ואולי יש ט"ס בשור, עין שם, והנחשאות שלנו בסודרים הוא הטיב הוא מטיב הוא ייטיב לנו, וסב לנו אפילו קאי וכן הוא בבה"ט סוף דלקמן, עין שם סימן קצ"ב, וכן סב בספר אור חננל על הלכות ברכות נסח זה מבהמ"ז של מהר"ן, ובעמודים שמים להאמן מ' יצ"ח איתא ג"ס לנו כמו בשלח"ן שרף: [ד] יין. עין בה"ט, ועין לקמן בסי"ו סימן ר"י ובה"ט שם הביא דברי מהר"א בן

באר היטב

דיכין שאומר בלנו יחד הכל בכלל, אלא יאמר אותנו בני ברית בלנו יחד. כשיש מוקד לעבודת-כוכבים במקום סעודה צ"ל בני ברית, דמוקר לעבודת-כוכבים אינו בכלל ברית, מ"א, ע"ש. ובתשובת יד-אלהינו סי' פג הרכה להקשות עליו וכתב שאין לאמרו, עין שם: (ב) במה"ג, ואומרים סברי סקנן אע"פ שבית הבליעה פגוי, שלא לחלק בברכת היין, עטרת-זקנים, ע"ש: (ג) ויטעם המברך. מצוה לגמל גמיעות גסות משום חובב מצוה: (ג) שלש. ואם דעתו לשותות עוד לא יברך אחריו אלא לבסוף, ואם טעה וברך אחריו אין צריך לברך במחלה בין שניה בדעתו לשותות עוד, ודוקא כשידעתו לשותות מיד, דאם לא-כן יש לחש שקרא יתעבל, מ"א: (ד) יין. והוא הדין שאר משקין. והספק הוא, היש לדמותו

משנה ברורה

[כל-כו ושל"ה]. יאמר "ונשא ברכה מאת ה'", כלשון הפסוק "ישא ברכה מאת ה'". נהגים לומר ברכת יום-טוב וראש-חדש 'מגדולי' ובחל 'מגדיל'. ויתר דקדוקים שבגסס ברכת-המזון, עין באליה ברה סימן קפ"ו שהצריך בזה: ב (ו) גבית האכל אומר. בין כשהאחרים האוכלין עמו מברכין (ג) ובין כשהוא עצמו מברך. ואם בעינו לזה עשינה או לא, עין ביוה"ד דעה סימן שעט ובאחרונים שם: (ז) הטוב והמטיב. לפי זה אין אומר בבית האכל שלש הטבות ושלש גמולות, וכן הוא בבית-יוסף, ועין בב"ח פה ובש"ד שם סימן שעט שאין סוברין בן:

א (א) אחר שסיים וכו'. רוצה לומר, כשמברך ברכת-המזון על כוס, במבאר לעיל סימן קפ"ט, יברך 'בורא פרי הגפן' אחר שסיים ברכת-המזון, (ב) ויהנו אפילו אם כבר ברח על היין שבתוף הסעודה, שכל מה שאוכל ושותה אחר ברכת-המזון סעודה אחרת היא, לפי שברכת-המזון היא סלוק והסחה-הדעת סעודה אחרת. ובמלמא דשינן לסעודה אינו חוזר ומברך בדיעבד: (ג) נאחר-כך יטעמו האחרים. שפיין שהוא ברח על כוס זה, נכון הוא שישתה הוא תחלה: (ד) אם כלם זקוקים. הלשון מגמגם קצת, וכוננו כאלו פתב: וכן אם כלם זקוקים, ורוצה לומר, דלא מבעיא אם יש רק כוס אחד וכלם שותים מכוס זה, (ג) בודאי נכון לכתחלה שהוא יטעם מוקדם, ולאפלו אם כל אחד כוס ריקן לפניו והוא מערה לאחר ברכה קדם טעימתו מכוסו לכוסם, גם-כן אין ראוי שיטעמו הם קדם, מאחר שעל-כל-פנים הם זקוקים כלם לכוסו: (ה) אכל אם אינם וכו'. רוצה לומר: אם יש לפני כל אחד כוס יין והוא מוציאם בברכתו והרי כאלו הם מברכין בעצמם, אינם צריכים להמתין עליו: (ו) אין צריך וכו'. קאי אדלעיל, שלא היו זקוקין לכוסו של המברך, והטעם דאין צריך לשפך, משום דכיון דצאו בברכתו, אם-כן כוסות כל אחד מקרי כוס של ברכה: (ז) פגום. שאז צריך לשפך מכוסו לכוסם מעט (ג) קדם שטעם ממנו כדי לתמן פגומתם, (ד) ובה צריכין לזהר שלא יטעמו קדם שיטעם הוא תחלה בין שהם זקוקים לכוסו: ב (ח) אחר ששתה וכו'. ואם דעתו לשותות עוד לא יברך אחריו, אלא לבסוף אחר גמר שתייתו, ודוקא כשידעתו לשותות מיד, דאי לא הכי יש לחש שקרא יתעבל, דעכ"ל של שתייה אינה שעור גדול כל-כך, עין לעיל סימן קפ"ט סעיף ה מגן-אברהם, ועין בבאר הלכה: ג (ט) שתיית יין. והוא הדין (ה) בשאר משקין יש ספק זה:

שער הציון

(ג) מגן-אברהם ומגן-אברהם, עין שם: (ב) מבאר בפסקים: (ג) לביש: (ג) אחרונים: (ד) אחרונים: (ה) אחרונים:

הלכות ברכת המזון סימן קפ"ט

ביאורים ומוספים

[משנ"ב ס"ק ה]

יאמר "נשוא ברכה מאת ה'", פלשון הפסוק "נשוא ברכה מאת ה'". נהגים לומר בשבת יום-טוב וראש-הדש 'מגדול' (5).

(4) ומי שאין לו פנאי, דעת הגר"ז אויערבך (ותן ברכה, חלק התשובות עמ' יג) שיכול לומר רק עד 'אל יחסרנו', אלא שאין ראוי להפסיד את כל הברכות שבהמשך. אולם לענין ברכת האורח, כתב שם שבכל אופן חובה על האורח לאומרה.

(5) וכן בחול המועד, כתב הבן איש חי (שנה א פ' חקת ארת יט) שאומרים 'מגדול' נוראה שם שהביא שעל פי הסוד יש לומר 'מגדול' גם בפורים ובסעודת מילה, ולפי דבריו כתב הכף החיים (ס"ק יא) שיש לומר 'מגדול' גם בסעודת חתן ובסעודת סיום.

[משנ"ב שם]

ויתר דקדוקים שנקטת ברכת-המזון, עין באליה בכה סימן קפ"ט ש'האריך בנה'.

(6) והאוכלים בבית של נכרי, כתב לקמן (סי' קצ"ט ס"ק כז) שאומרים 'הרחמן הוא ישר' לנו ברכה מרובה בהליכתנו ובישיבתנו עד עולם, ואם בעל הסעודה הוא יהודי, יכולים הם לומר 'הרחמן הוא יברך את בעל הבית הזה', ומתייחס בזה לבעל הסעודה.

[משנ"ב ס"ק ו]

ואם בענין לזה עשה או לא?

(7) ולמעשה, כתב הבאר הגולה (יר"ד סי' שעט) שאין נוהגים להוסיף בבית האבל הוספות אלו בברכת המזון, משום שסומכים על דברי התוס' (כתובות ח, ב ד"ה כי) שברכת אבלים אינה אלא בעשרה, וכן כתב הגרי"מ טקוצ'נסקי (גשר החיים ח"א פ"כ סי' ב ארת יג), וראה בלקוטי מהרי"ח (סדר ברכת המזון עמ' קכב, ב). מאידך, הברכי יוסף (יר"ד שם) כתב שבמקומו נוהגים לומר נוסח זה בברכה רביעית, ובשו"ת תשובה מאהבה (ח"ג סי' תיב על יר"ד סי' שעט) כתב שרבו הגאון בעל הנדע ביהודה אמר נוסח זה כשהיה אבל, וכן מובא בשדי חמד (מערכת אבלות אות קפו) ששמע שנהגו לאומרו אף ביחיד.

[משנ"ב ס"ק ז]

אין אומר בברכה האכל שלש הטבות וג' גמולות (8).

(8) ומדין זה שאין אומרים ג' הטבות וג' גמולות בבית האבל, הוכיח הקצות השלחן (סי' מז בדה"ש ס"ק ב) שאמירת ג' הטבות וג' גמולות בברכת המזון אינה לעיכובא, אולם הפמ"ג (משנ"ב ס"ק א) הסתפק בדבר.

סימן קצ

שתית היין אחר הברכה ודיניה

[משנ"ב ס"ק א]

יכרך 'בורא פרי הגפן' אחר שסיים ברכת-המזון (1).

(1) ולפני שמברך על הכוס, כתב בשע"צ לעיל (סי' קע"ד ס"ק ג) שאין נוהגים לומר למסובים 'סברי' וביאר שיתכן שהוא משום שכבר נטל רשות קודם שהתחיל לברך ברכת המזון, ובכל מקום שאין צריך נטילת רשות אין לומר 'סברי'. אך טוב שימתין עד שיגמרו הכל לומר 'יראו את ה' וג'.

[משנ"ב ס"ק ב]

ובמלתא דשע"צ לסעודה אינו חוזר ומברך בדיעבד (2).

(2) ולכתחילה, כתב השו"ע לקמן (סי' רו ס"ג) שאסור להפסיק אפילו בשתיקה יותר מכדי דיבור בין הברכה לאכילה.

[משנ"ב ס"ק ז]

בנדראי נכון לכתחילה שהוא יטעם מקדם (3).

(3) ואף שכתב השו"ע לעיל (סי' קע"ז) שלא ישתה אדם מן הכוס ויתן לחבירו, כתב השו"ע (אסיפת דינים פאת השדה ברכות סי' לא ד"ה ואולי) שיתכן שלצורך מצוה שאני, ומטעם זה יש נוהגים שמסדר הקידושין טועם מהכוס ואחר כך שותים ממנו החתן והכלה נוראה שש"כ פמ"ח הע' סט, ובח"ג שם.

ובשו"ת זבחי צדק (או"ח סי' כז) לא הסכים שבצורך מצוה יש להקל, ותיקן את הסתירה בשו"ע, שכאן מדובר שלאחר שטועם מקנה את פי הכוס, ואף שלא הוזכר הדבר בפירוש סמך השו"ע על האמור לעיל. ובענין מנהג העולם שאחר ששתה המקדש מלא לוגמיו נותן לכל המסובים לטעום מאותו הכוס אף בלא קינוח, כתב שם שהוא משום שידוע להם שאין לו שום חולי [ואף שכתב המשנ"ב לעיל (שם ס"ק לו) בשם הא"ר שגם בידוע שאין לו חולי צריך לקנח את פי הכוס, מ"מ המנהג הוא להקל בזה, יעוין שם]. וכן כתב הבן איש חי (שנה א פ' בהר אות יג) שטעם המנהג הוא מפני שידועים בני הבית שאין למקדש כל חולי בגופו. [ובטעם הדבר שלא נמנעו באירופה מלשתות שיורי כוס חבירו, ראה בכתבי הגרי"א העניקין (עדות לישראל עמ' קכג) שזה היה מפני העוני].

[משנ"ב שם]

מאחר שעל-פל-פנים הם נזקקים בלם לכוס (4).

(4) ומשמע שלכתחילה רשאי המברך להפסיק בין הברכה לשתיה כדי שישתו השומעים מכוס שאינו פגום. אמנם, לענין בציעת הפת, כתב לעיל (סי' קס"ז ס"ק עט) בשם ה"ט, שאין כדאי שיתן הברצ' לכל אחד מן הפת לפני שהוא עצמו אוכל ממנה, שכן שאין הם רשאים לאכול מן הפת עד שיאכל ממנה המברך עצמו, נחשב הדבר כהפסק לכתחילה בין הברכה לאכילה. ובשש"כ (פמ"ח הע' עה) ביאר, שלהפסיק לצורך חלוקת הפת הוא הפסק לחינם, שהרי אסור להם לאכול לפני שיטעום המברך, מה שאין כן להפסיק לצורך מציגת הכוס יש בזה תועלת, שישתו כולם מכוס שאינו פגום.

[משנ"ב ס"ק ו]

כוסות כל אֶחָד מִקָּרֵי כוֹס שֶׁל בִּרְכָה (5).

(5) ואף שכוסות אלו נחשבות כוס של ברכה לענין פגימה, הביא הגר"נ קרליץ (חוט שני שבת ח"ד עמ' צד) שאין צריך להקפיד שיהא רביעית בכל כוס וכן שאר דיני כוס של ברכה, שלא הוזכר כן בפירוש.

[משנ"ב ס"ק ז]

לשפף מפוסד לכוסם מעט קדם שטעם ממנו כדי לתקן פגימתם (6). ואף על גב ששתית כל המסובים אינה מעכבת, ביאר לקמן (סי' רע"א ס"ק פג) שמ"מ מצוה לכתחילה שישתו מכוס שאינו פגום. והשו"ע לעיל (סי' קפ"ד) הביא מחלוקת הפוסקים אם צריך לתקן את פגימת כוסות המסובים, וכתב המשנ"ב שם (ס"ק כו), שהשו"ע כאן סתם כדעת האומרים שצריך לתקן פגימתן.

[משנ"ב ס"ק ח]

וְדוֹקָא בְּשִׁדְעָתוֹ לְשִׁתּוֹת מִיָּד, דְּאִי לֹא הָכִי יֵשׁ לְחַשׁ שְׂמָא יִתְעַכְלֵי. המשך במילואים עמוד 35

מילואים הלכות ברכת המזון סימן קפג המשך מעמוד קודם

הוסיף, שמימי כשיש אפשרות עדיף לכתחילה להביט בכוס, כמבואר בגמ'.¹

המבדק בשבת על כוס של ברכת המזון ואין לו אור, הסתפק בשעה"צ לקמן (סי' רעו ס"ק כח) אם מותר לו לומר לנכרי להדליק את האור כדי שיוכל להסתכל בכוס, לדעה הסוברת שמותר לומר לנכרי לעשות מלאכה האסורה מהתורה לצורך מצוה, וכתב שלפי דעת הרמ"א שם שסובר שיש להחמיר באמירה לנכרי [במלאכה גמורה] אפילו לצורך מצוה במקום שאין צורך גדול, בודאי שיש להחמיר בזה.

וכן לענין עצמת עיניים בשעת ברכת המזון כדי לכוון בברכתו, צידד המורקציעה (כאן) שמי שמבדק על הכוס, צריך להביט בכוס ואין לו לעצום את עיניו [ושלא כמו לגבי תפילת שמו"ע, לעיל סי' צה ס"ק ה]. וכן התבאר בכף החיים (סי' ל) שמי שאינו מבדק על הכוס יעצום את עיניו.

ואולם מי שאינו יודע את נוסח הברכה בע"פ וצריך לאומרה מתוך סידור, דעת הגר"נ קרליץ (חוט שני ח"ד פפ"ה ס"ק ה) לענין קידוש, שאינו צריך להביט בכוס, משום שאין בכך הסחת הדעת מהקידוש.

הלכות ברכת המזון סימן קפד המשך מעמוד 178

פרס, שכיון שאדם שבע אפילו כשאוכל מעט מעט, מיקרי 'ושבעת', ובשעה"צ שם (סי' י) דין שאפשר שאף לענין חיוב ברכת המזון דאורייתא צריך שיהיה בגדר אכילה, שהרי מלבד 'ושבעת' צריך שיהיה גם 'ואכלת', ובלא שתהיה אכילת כזית תוך כדי שיעור אכילת פרס, לא תיחשב כאכילה, וסיים שאולם אם אכל כזית אחד בכדי אכילת פרס, בודאי חייב לברך מהתורה ממה נפשך.

וקטן שאכל כזית ביותר מכדי אכילת פרס, צידד הגר"ש וואזנר (קובץ מבית לוי ח"ה עמ' קא) שיכול לברך [ולענין קטן שאכל פחות מכזית, ראה מה שכתבנו לקמן סי' קפו ס"ק ד].

ומי שצמא לשותות בשעת הסעודה, כתב הרמ"א לקמן (סי' קצו ס"ד) בשם יש אומרים שאינו חייב בברכת המזון מן התורה אם אינו שותה. וכתב החזו"א (או"ח סי' כח ס"ק ב), שלפי זה מי שהיה צמא קודם ברכת המזון ולאחר ברכת המזון שותה [אפילו לאחר זמן אם עיכבו דבר מלשותות לאלתר], יתחייב לברך אחר כך מן התורה, כי קודם לכן לא היה מחוייב בברכת המזון אלא מדרבנן, והוסיף השו"ע הלכות (כאן ס"ב) שלפיכך יש להיזהר שלא לבוא לידי כך. וראה מה שכתבנו להלן בביה"ל ד"ה בכזית.

לספק ברכות, ויאכל כחצי ביצה או פחות הרבה משליש ביצה [ולענין פת, נכון לכתחילה שיאכל כביצה, משום הברכה שבידך בתחילה על נטילת הידיים]. ולענין השיעור בזמנינו, ראה מה שכתבנו שם, וכן בסי' רי ס"ק ב.

לענין פת סופגנים שנתפחה עד שאין האוירים שבה מורגשים, כתב לקמן (סי' רי ס"ק א) שהאוכל כזית ממנה כמות שהיא, אינו מבדק, שהרי לפי האמת לא אכל כזית, אמנם בשעה"צ לקמן (סי' תפו ס"ק ז) כתב, שפת ספוגית שהיא רכה ועשויה כספוג, משערים אותה כמות שהיא, וראה מה שכתבנו על המשגיב שם (סי' רי ס"ק א וסי' תפו ס"ק ג).

ולענין כזית שנצטמק ונתמעט משיעורו, כתב לקמן (סי' רי שם) שאין מברכים עליו אלא אם כן חזר לשיעורו.

ובגדרי צירוף האכילה לענין חיוב ברכה אחרונה, כתב לקמן (סי' רי ס"ק א) שצריך לאכול כזית בכדי אכילת פרס, שאם לא כן אין תחילת האכילה מצטרפת לסופה. והוסיף [בשם הפמ"ג], שכל זה הוא רק לענין שיעור כזית, אבל לענין חיוב ברכת המזון מדאורייתא ששיעורו הוא בכדי שביעה, אין צריך לאכול הכל תוך כדי אכילת

הלכות ברכת המזון סימן קפה קפו המשך מעמוד 180

[שעה"צ ס"ק א]

דאי אכלו פחות מכדי שביעה בודאי יכולה האשה להוציא³.

(3) ואפילו אשה שלא אכלה כדי שיעור שביעה, אלא שיעור כזית בלבד, כתב בספר בית ברוך (על החיי אדם, כרך ג עמ' קיח) שיכולה להוציא את האיש שאכל פחות מכדי שביעה, וכן דעת הגר"ח קניבסקי (בירור הלכה מהדורת כאן), וראה שם מה שכתב לבאר בטעם הדבר שאין דין אשה כדיון קטן שאכל פחות מכדי שביעה, שלגבי כתב המשגיב להלן (סי' ק) להחמיר בדבר.

[ביה"ל ד"ה ומוציאות]

היגד קגון שצאקרו קרית ותורה⁴.

(4) והחזו"א (או"ח סי' כח ס"ק ז) הקשה, שכיון שאין חייבות בברית ותורה איך יוכלו להוציא את האנשים שחייבים, וצידד לבאר, שכיון שמן הדיון גם מי שלא אכל יכול להוציא את חבירו, מצד דין 'עריבות', ורק שצריך שהוא יהיה בר חיובא במצוה זו, לפיכך אם נשים חייבות בברית המזון מהתורה יכולות הן לברך וגם לומר ברית ותורה עבור האנשים, וכל שכן לדעת הסוברים שברית ותורה אין מעבדין אלא מדרבנן [ראה בביה"ל לקמן סי' קפו ס"ג ד"ה מחזירין].

(1) וגר, כתב השו"ע הרב (ס"א) שהוא חייב בברכת המזון מדאורייתא, משום שנכנס לדת ישראל ונולד עליהם ונטפל אליהם ונחשב כאחד מהם לכל המצוות הנהגות בהם, וכיון שלשאל ניתנה הארץ למורשה, נתחייב גם הוא במצוה זו כאילו ניתנה הארץ גם לו, מה שאין כן בנשים שנחשבות כעם בפני עצמו. והגר"ח"פ שיינברג (חידושי בתרא) ביאר, שגר חייב בברכת המזון מדאורייתא, משום שאף הוא מצאצאי של אברהם אבינו שדיה לו חלק בארץ [וראה במשנ"ב לעיל (סי' נג ס"ק ג) שהביא כעין זה לענין אם גר יכול להיות שליח ציבור].

[משנ"ב ס"ק ג]

נקטינן דאין מוציאות את האחרים שאכלו קדי שביעה².

(2) ומבואר, שאף שיש ספק אם מחויבות הן מן התורה, מ"מ אינן יכולות להוציא את האנשים המחויבים מן התורה בתורת וודאי. ואף שכתב לעיל (סי' קפד ס"ק יד) שמי שמבדק ברכת המזון שנית מטעם ספק, מוציא אחרים שאכלו כדי שביעה המחויבים בברכת המזון בתורת וודאי, ביאר הגר"ח"פ שיינברג (חידושי בתרא) ששם יש חיוב וודאי הספק הוא אם נפטר, מה שאין כן כאן שעצם החיוב הוא בספק.

